

KİTAP İNCELEMESİ

DE BOER, Th. M.: *Beyond Lex Loci Delicti: Conflicts Methodology and Multistate Torts in American Case Law*, Kluwer, Deventer 1987, XV + 578 sh.

Yrd.Doç.Dr. Turgut TURHAN*

Konusu "Amerikan mahkeme kararlarında kanunlar ihtilâfi metodolojisi ve birden fazla yabancı unsurlu haksız fiiller "olan bu kitap, Dr. DE BOER'in Amsterdam Hukuk Fakültesinde savunmuş olduğu doktora tezidir. 1987 yılında Kluwer yayınevi tarafından yayınlanan kitap, 600 sayfaya yaklaşan hacmiyle, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında şimdiye kadar yapılmış olan çalışmaların en yenisi ve en kapsamlıdır (1). Kitap, yayınlanmasını takiben kanunlar ihtilâfi hukuku ile ilgilenen hukukçuların hemen dikkatini çekmiş ve çeşitli yazarlar tarafından incelemeye konu edilmiştir (2).

Kitabın başlığı dikkate alındığında, başlıkta geçen "Lex Loci Delicti", diğer bir ifadeyle "ika yeri kuralı", okuyucuda haklı olarak, kitabın haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi ile ilgili olduğu izlenimini yaratmaktadır.

- (*) A.Ü. Hukuk Fakültesi Devletler Özel Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
- (1) Yayınlanış tarihi itibarıyla şu çalışmalar haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında günümüze kadar yapılmış olanların en önemlisi ve en geniş kapsamlıları olarak gözükmektedirler: **Hancock, M.**: *Torts in the Conflict of Laws*, Ann Arbor 1942; **Hieber, A.**: *Die Unerlaubte Handlung im Internationalen Privatrecht*, Basel 1950; **Delachaux, J.L.**: *Die Anknüpfung der Obligationen aus Delikt und Quasidelikt im Internationalen Privatrecht*, Zürich 1960; **Bourel, P.**: *Les Conflits de Lois en Matière d'Obligations Extracontractuelles*, Paris 1961; **Strömholm, S.**: *Torts in the Conflict of Laws*, Stockholm 1961; **Truettmann, V.**: *Das Internationale Privatrecht der Deliktobligationen*, Basel 1973; **Morse, C.G.J.**: *Torts in Private International Law*, Oxford 1979.
- (2) **Morse, C.G.J.**: *Beyond Lex Loci Delicti: Conflicts Methodology and Multistate Torts in American Case Law*, By. **TH. De Boer**, 37 ICLQ. (1988), sh. 1023-1024; **Reese, W.L.M.**: *Beyond Lex Loci Delicti: Conflicts Methodology and Multistate Torts in American Case Law*, By **Th. M. De Boer**, 36 AJCL. (1988), sh. 583-587; **Mennie, A.**: **T.M. De Boer**, *Beyond Lex Loci Delicti: Conflicts Methodology and Multistate Torts in American Case Law*, Deventer 1987, 37 NILR. (1990), sh. 95-98.

Oysa yazarın kendi ifadesiyle, kitap doğrudan doğruya haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi ile ilgili olmayıp, daha ziyade “kanunlar ihtilâfi metodolojisi” ile ilgilidir. Nitekim yazar, daha çalışmasının başında, bu çalışmayla güttüğü amacın, kanunlar ihtilâfi sorunsalının çözümünde “maddi hukuk kurallarının altında yatan yasama siyasetlerinden hareket eden yaklaşım (policy oriented approach)”la, bağlama kurallarından hareket eden “hukuk düzeni seçici yaklaşım (jurisdiction-selected approach)”ın karşılıklı olarak ele alınarak değerlendirilmesi olduğunu söylemiştir. Ancak belirtmek gerekir ki, yazar, gerçekte 60’lı yıllardan bu yana haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında çalışma yapan bütün hukukçuların yaptığını yapmış ve çalışmasında zorunlu olarak kanunlar ihtilâfi hukukunun metodolojisine girmiştir. Zaten, son 30 yıldır kanunlar ihtilâfi hukuku metodolojisinde meydana gelen tüm değişimleri yansıtan ve bu nedenle “metodolojik bir savaş alanı” olarak nitelendirilen (3) haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanı ile ilgilenen bir hukukçunun kanunlar ihtilâfi metodolojisi ile ilgilenmemesi mümkün değildir (4). Aynı şekilde, genel olarak kanunlar ihtilâfi metodolojisi ile ilgilenen bir hukukçunun da, bu alanda meydana gelen değişimlerin bir aynası olan haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanı ile ilgilenmemesi mümkün değildir (5).

Bu ikilem içerisinde, zorunlu olarak haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanına giren ve güncel metodolojik gelişmeleri Amerikan mahkemelerinin haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında vermiş olduğu kararlar üzerinde gösterme yoluna giden DE BOER’in kitabı üç bölümden oluşmaktadır. “Geleneğin Sınırları” başlığını taşıyan ve iki paragraftan meydana gelen birinci bölümde, yazar, CAVERS’in ifadesiyle “hukuk düzeni seçici” olarak nitelendirdiği klâsik ihtilâfçı metododa haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfına uygulanacak hukuk sorunu üzerinde durmuştur. Bu bölümün “Avrupa Kanunlar İhtilâfi Hukukunda Geçişler” başlığını taşıyan birinci paragrafında yazarın vurguladığı nokta, “iki yeri kuralı”nın uzun yıllar boyu

(3) Kanunlar ihtilâfi hukukunda ortaya çıkan güncel metodolojik gelişmelerle haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanındaki ilişki için bkz. **Turhan, T.**: Haksız Fiilden Doğan Kanunlar İhtilâfi Alanında İki Yeri Kuralı, Ankara 1989, sh. 17 vd.

(4) Nitekim, yukarıda (1) numaralı dipnotta yer alan ve haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi ile ilgili olan eserlerin tümünde, yazarlar kanunlar ihtilâfi hukukunun metodolojisine geniş yer ayırmış durumdadırlar.

(5) Aynı şekilde, temelde kanunlar ihtilâfi hukukunun metodolojisi ile ilgili olan **Hanotian, B.**: Le Droit International Privé Américain, Du Premier au Second Restatement of the Law, Conflict of Laws, Paris 1979 ve **Shapira, A.**: The Interest Approach to Choice of Law (With Special Referances to Tort Problems), The Hague 1970 adlı eserlerde geniş bir biçimde haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanına yer verilmiş bulunmaktadır.

Kıta Avrupası hukuk çevresinde uygulandığı olmuştur. Yazara göre, hukuk düzeni seçen ve böylelikle çeşitli hukuk düzenleri arasında bir "koordinasyon" kurmayı amaçlayan Kıta Avrupası yaklaşımının ika yeri kuralına bağlı kalmasının temel nedeni ise, söz konusu kuralın "hukuki kesinlik ve güvenliği" gerçekleştirdiği iddiası olmuştur. Aynı şekilde, yine yazara göre, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanının tarihi gelişim süreci içinde ika yeri kuralına verilen bu değer Amerikan Hukukunda da pek farklı olmamıştır. Diğer bir ifadeyle, ika yeri kuralı, özellikle kazanılmış haklar kuramından hareket eden, I. Restatement devresinde, hiç bir sınırlamaya tâbi kılınmaksızın Amerikan mahkemeleri tarafından da uygulanmıştır.

DE BOER, birinci bölümün ikinci paragrafını ise, mahkemelerin ika yeri kuralının uygulanmasından kaçınmak için sık sık başvurdukları kanunlar ihtilâfi hukukunun genel esaslarına ayırmıştır. Yazara göre, ika yeri kuralının zaman içinde özellikle birden fazla yabancı unsur içeren haksız fiillerde doğru ve adil olmayan sonuçlara yol açması, mahkemelerin zamanla ika yeri kuralının uygulanmasından kaçınmak istemelerine yol açmıştır. Mahkemelerin ika yeri kuralının uygulanmasından kaçınmak için başvurdukları yol ise, başta vasıflandırma olmak üzere, kamu düzeni ve atıf gibi, kanunlar ihtilâfi hukukunun genel esasları olmuştur. Bu paragrafta, Kıta Avrupasının vermiş olduğu kararlar üzerinde mahkemelerin başvurduğu kaçış vasıtalarını inceleyen BOER'in varmış olduğu sonuç ise şudur: Kıta Avrupası mahkemeleri, bu hukuk çevresinin geçirmiş olduğu değişim sonunda, artık klâsik bağlama kurallarını sert ve mekanik bir biçimde uygulamak istememektedirler. Kıta Avrupası hukuk çevresi, günümüzde böyle bir uygulamaya gitmek yerine, klâsik bağlama kurallarını bir "yumuşaklık unsuru" ile tamamlamak suretiyle bu kuralları "açık sonlu (open ended)" kurallar haline getirmeyi daha uygun bulmaktadır. Nitekim yazara göre, Kıta Avrupası hukuk çevresi, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında ika yeri kuralını muhafaza etme eğilimi göstermekte; ancak kuralı bir "yumuşaklık unsuru" olan "daha yakın irtibatlı hukuk" kavramı ile tamamlamaktadır.

Yazara göre, güncel Amerikan metodları açısından ise, artık kanunlar ihtilâfi hukukunun genel esaslarına birer kaçış vasıtası olarak başvurmaya gerek kalmamıştır. Zira güncel Amerikan hukuku, özellikle Babcock v. Jackson davasından sonra, çatışmakta olan hukuk düzenlerinde yer alan maddi hukuk kuralları altında yatan yasama siyasetlerini "çatışma oyununun" içine sokmuşlardır. Böyle bir yaklaşım içinde, ise, mahkemelerin, ika yeri kuralının uygulanmasından kaçınmak için kanunlar ihtilâfi hukukunun genel esaslarına başvurmasına gerek yoktur.

DE BOER'in çalışmasının ikinci bölümü ise, "İka Yeri Kuralından Sonra" başlığı altında güncel Amerikan metodlarının incelenmesine ayrılmıştır. Yazar, çalışmasının ağırlıklı kısmını oluşturan bu bölümde, genel bir giriş içerisinde sorunları ortaya koymuştur. Bu paragraflarda ortaya konan soru, KEGEL'in sorusuyla, "Amerikan kanunlar ihtilâfi hukukunun günümüzde bir kriz içinde olup olmadığı"dır. Yazar bu soruyu sorduktan sonra, güncel Amerikan metodlarını incelemeye geçmektedir.

Ancak hemen belirtmek gerekir ki, yazarın amacı, teorik bir çalışma yapmak olmayıp, son 30 yılda ortaya çıkan metodolojik gelişmelerin mahkeme kararlarındaki durumunu görmektir. Bu nedenle, doğrudan doğruya güncel Amerikan metodlarının Amerikan mahkemeleri tarafından uygulanmasını incelemeye yönelen yazar, söz konusu metodlar ile, bu metodların haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanına getirdikleri yeni çözümlerinin ayrıntılı bir incelemesini yapmamıştır. Aynı şekilde, yazar, bu metodlara karşı doktrinde yöneltilen eleştirilerden de uzak durduğunu ifade etmiştir.

Mahkeme kararlarından hareketle güncel Amerikan metodlarını incelemeye geçen yazar, ikinci bölümün üçüncü paragrafını, II. Restatement'in teorik temelini oluşturan "en sıkı ilişkili hukuk" metodunun incelenmesine ayırmıştır. Yazara göre, en sıkı ilişkili hukuk metodu, hem irtibat noktalarının coğrafi dağılımına, hem de maddi hukuk kurallarının altında yatan yasama siyasetlerine aynı zamanda aynı değeri verdiği için zıt ve kaypak sonuçlara yol açabilecek bir metoddur. Ancak yazar, bu sakıncasına rağmen, en sıkı ilişkili hukuk metodunun, İka yeri kuralının uygulanmasından kaynaklanan istenmeyen sonuçları giderebilecek yegâne metod olduğunu da vurgulamaktadır.

DE BOER'in, aynı bölümün dördüncü paragrafında "devlet çıkarının tahlili" metoduna yönelik olarak yaptığı inceleme ise, kendi ifadesiyle tam bir "hayâl kırıklığı" olmuştur. Yazara göre, her bir somut olayda maddi hukuk açısından adalete ulaşmaya en elverişli metod olduğu izlenimi yaratan bu metod, uygulamada içine düştüğü açmazlarla etkinliğini kaybetmiş ve hatta kendi kuramsal temelleriyle de çelişkiye düşmüştür. Mahkeme kararlarına bakıldığında ise, bu metodun uygulamada içine düştüğü açmazların temel nedeninin maddi hukuk kuralları altında yatan yasama siyasetlerinden hareket etmesi olduğu görülmektedir. Zira, yazara göre, incelediği mahkeme kararları, herhangi bir maddi hukuk kuralının altında yatan yasama siyaseti veya siyasetlerinin her zaman tam, doğru ve yerinde olarak belirlenemediğini göstermektedir. Aksine, mahkemeler bir çok halde, maddi hukuk kuralları altında yatan yasama siyasetlerini eksik, yanlış ve

hatta “uydurma” bir biçimde belirlemektedirler. Bu gerçek ise, hem metodun uygulamada işlemez hale gelmesine yol açmakta ve hem de, söz konusu metodun yapısında önemli bir yer tutan “gerçek çatışmalar (true conflicts)”-“görünürdeki çatışmalar (false conflicts)” arasındaki ayrımı yok ederek metodu inandırıcı olmaktan çıkarmaktadır.

Aynı bölümün beşinci paragrafını mahkeme kararlarını pek fazla etkilememiş bulunan LEFLAR’ın “seçimi etkileyen mülâhazalar metodu”na ayıran DE BOER, daha sonra çok daha önemli bir konuya geçmiş ve “İka Yeri Kuralına Dönüş” başlığı altında, altıncı paragrafta New York, yedinci paragrafta ise Michigan ve Kentucky mahkemelerinin haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında vermiş oldukları kararları incelemiştir. Yazarın yapmış olduğu inceleme sonunda varmış olduğu sonuçları şu şekilde özetlemek mümkündür: New York federe devleti, Babcock v. Jackson davası ile beraber maddi hukuk kuralları altında yatan yasama siyasetlerini kanunlar ihtilâfi hukukuna sokan ilk devlet olmasına rağmen, günümüzde ika yeri kuralına geri dönme eğilimindedir. Ancak New York mahkemeleri, bu eğilimlerini açıkca ortaya koymak yerine, belli bazı irûbat noktalarının birleşmesi halinde ika yeri kuralını uygulama yoluna gitmektedirler. Nitekim, yazara göre, kökenini yargıç FULD prensiplerinde bulan (6) bu eğilimin en güzel uygulanışını Neumeier v. Kuehner (7) davasında görmek mümkündür. Buna karşın, yine yazara göre, Kentucky ve Michigan mahkemeleri, lex forinin uygulanmasını anayasanın bir gereği olarak gördükleri için, yabancı unsurlu haksız fiillere genellikle hâkimin hukukunu uygulamışlardır. Lex forist yaklaşımları nedeniyle sık sık “forum shopping”in gündeme gelmesine yol açan böyle bir uygulamanın ise, gelecek için pek fazla ümit vaad etmediği ortadadır.

Kitabın üçüncü bölümü ise, yazarın tüm Amerikan metodlarının çıkış noktası olarak kabul ettiği “maddi hukuk kuralları altında yatan yasama siyasetlerinden hareket eden yaklaşım”ın “yaşayabilirliği”ne ayrılmıştır. Yazar bu bölümde, temelde “devlet çıkarının tahlili metodu”nu, çok sayıda karara konu olmuş bulunan “davet eden sürücü-hatır yolsucu (guest-host statutes)” ilişkisini düzenleyen kanunlar üzerinde incelemiştir.

Belirtmek gerekir ki, yine yazarın kendi ifadesiyle, yazarın devlet çıkarının tahlili metodunun yarımına yönelik olarak yaptığı araştırmanın sonucu da tam bir “hayâl kırıklığı” olmuştur. DE BOER, bu olumsuzluğun nedeni-

(6) FULD prensipleri için bkz. **Reese, W.L.M.**: Chief Judge Fuld and choice of law, 71 Col. L.R. (1971), sh. 548 vd.

(7) Neumeier v. Kuehner davası için bkz. **Sedler, R.A.**: Reflections on Neumeier v. Kuehner, 1 Hofstra L.R. (1973), sh. 125 vd.

ni ise, bir önceki bölümde varmış olduğu geçici sonuca bağlamaktadır. Bu da çatışmakta olan hukuk düzenlerinde yer alan maddi hukuk kurallarının altında yatan yasama siyasetlerinin saptanmasındaki güçlüktür. Nitekim yazar, hatır taşımacılığı konusunda Amerikan mahkemelerinin vermiş oldukları kararların, maddi hukuk kuralları altında yatan yasama siyasetlerinin saptanmasının ne denli güç olduğunu gösterdiğini söylemektedir. Zira yazara göre, söz konusu kararların bir çoğunda, mahkemeler, "guest statute"lerin altında yatan yasama siyasetlerini yanlış ve hatta "uydurma" olarak belirlemişlerdir. Böylesine bir uygulama içinde ise, devlet çıkarının tahlil metodu nunun zıt ve kaypak sonuçlara yol açacağı açıktır.

Üstelik, yazara göre daha da önemlisi, maddi hukuk kurallarının altında yatan yasama siyasetlerinden hareket eden bütün bu metodların hedefi, temelde yine lex forinin uygulanmasını sağlamaktır. Diğer bir ifadeyle, bu metodlar, lex forinin uygulanmasına istisna teşkil edecek halleri saptayabilmek için maddi hukuk kurallarının altında yatan yasama siyasetlerini belirleme yoluna gitmekte, fakat bunun dışında kalan hallerde yine lex foriyi uygulamaya devam etmektedirler. Böylesine bir anlayış ise sadece Common Law hukuk çevresine uygun düşmektedir.

Tüm bu incelemelerden sonra, yazar, çalışmasının sonuç kısmında, maddi hukuk kurallarının altında yatan yasama siyasetlerinden hareketle uygulanacak hukuku saptamaya çalışan metodların Kıta Avrupası hukuk çevresi için uygun bir çözüm şekli getirmediği sonucuna varmıştır. Ancak yazara göre, uygulanacak hukuku, somut olay öncesinde "uygulanabilirliği lehine bir karine "yaratılmış olan klâsik bağlama kurallarından hareketle belirlemek de günümüzde tatmin edici sonuçlara yol açmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, yabancı unsurlu haksız fiillere uygulanacak hukuku saptamaya yönelik metodlar, Atlantığın her iki yakasında da, halâ geliştirilmeye muhtaçtır. Ancak yine yazara göre, bugün için düşünüldüğünde, "hukuk düzeni seçici" de olsa, Kıta Avrupası hukuk çevresinin yaklaşımının güncel Amerikan metodlarına göre daha üstün olduğunun söylenmesi mümkündür. Diğer bir ifadeyle, uygulanacak hukukun tesbiti sırasında klâsik ihtilâfçı metodun bağlama kurallarını muhafaza etmek, ancak bu metodları bir esneklik unsuru olan" daha yakın irtibatlı hukuk" kavramı ile tamamlamak daha makul bir yoldur. Fakat yazar, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında, ika yeri kuralı yerine mağdurun ikametgâhının bulunduğu yer hukukunun çok daha yerinde olacağını da vurgulamaktadır.

Memnuniyetle belirtmek gerekir ki, kitap oldukça fazla sayıda mahkeme kararı içermektedir. Haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında verilmiş olup, da, şimdiye kadar hiç duyulmamış olan mahkeme kararlarını bu

kitapta bulmak mümkündür. Öte yandan, doyucuru bir kaynakçaya sahip olan kitapta, hem mahkeme kararlarına, hem de yazar isimlerine göre hazırlanmış arama cetvelleri bulunmaktadır. Bütün bu unsurlar, kitabın ne denli titiz bir çalışmanın ürünü olduğunu ve muhakkak okunması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ancak bütün bu cümleli yönlerine rağmen, her bilimsel çalışmada olduğu gibi, bu kitapta da, yazarın dile getirdiği bütün görüşlere aynen katılmak mümkün değildir.

Herşeyden önce, yazarın, yaklaşık altıyüz sayfayı bulan kitabında, kendi önerisine sadece bir kaç sayfa ayırmasının nedenini anlayabilmek mümkün değildir. Gerçekten, DE BOER, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında, haksız fiilin meydana geldiği yer hukuku yerine mağdurun ikametgâhının bulunduğu yer hukukunun uygulanmasına yönelik önerisine kitabında oldukça az yer ayırmıştır. Yazar, önerisine ayırdığı bu sınırlı sayfalar içinde ise, önerisini doyurucu bir şekilde savunamamış ve önerisi, tabiri caiz ise, "havada" kalmıştır.

Daha da önemlisi, yazarın, haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında haksız fiilin meydana geldiği yer hukuku lehine, mağdurun ikametgâhının bulunduğu yer hukukunun uygulanması yönündeki önerisine de katılmak mümkün değildir. Zira, yazarın önerdiği "ikametgâh" irtibat noktası, bilindiği gibi, kişisel halden doğan kanunlar ihtilâfi alanında önemli rol oynayan bir irtibat noktasıdır. Başta kişiler hukuku ve aile hukuku olmak üzere kişisel halden doğan kanunlar ihtilâfi alanında önemli bir rol oynayan "ikametgâh" irtibat noktasının, mameleki bir alan olan haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanını tek başına idare etmesi düşünülemez (8). Kaldı ki, ika yeri hukuku, fiilin işlendiği yerle zararın meydana geldiği yerin aynı yer olması ve özellikle mağdurun ikametgâhının da burada olması halinde, tarafların haklı çıkar ve beklentilerini gerçekleştirmeye en elverişli hukuk olarak doktrin ve uygulamada kayda değer bir kabul görmektedir.

Öte yandan, DE BOER'in çalışmasında varmış olduğu sonuçlardan bazıları da yeni olmayıp, kendisinden önce haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanında çalışmış olan bazı hukukçuların varmış oldukları sonuçlardır. Nitekim, bunların başında, yazarın, "New York mahkemelerinin ika yeri kuralına geri dönme eğiliminde oldukları"na yönelik saptaması gelmektedir. Zira gerçekten, New York mahkemeleri, a) haksız fiilin hâkimin mensup olduğu devlet ülkesinde işlenmesi, b) taraflardan birinin haksız fiilin işlendiği devlet ülkesinde ikamet etmesi ve c) haksız fiilin, haksız fiil

(8) İkametgâh irtibat noktasının haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanındaki yeri için bkz. *Turhan*, sh. 220 vd.

öncesi hukuki ilişkinin ağırlık merkezinin bulunduğu yerde işlenmesi hallerinde ika yeri hukukunu uygulama yoluna gitmekte idirler (9).

Aynı şekilde, yazarın çatışmakta olan hukuk düzenlerinde yer alan maddi hukuk kurallarının altında yatan yasama siyasetlerinden hareket eden güncel Amerikan metodlarının Kıta Avrupası hukuk çevresi için uygun birer çözüm şekli getirmediikleri şeklindeki saptaması da yeni değildir. Zira, son yıllarda haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi üzerinde çalışan hukukçuların hemen hepsi, başta devlet çıkarının tahlili metodu olmak üzere, güncel Amerikan metodlarının getirdiği yeni çözüm şekillerinin Kıta Avrupasında uygulanma imkânına sahip olmadığını vurgulamışlardır. Bu anlamda, güncel Amerikan metodlarının getirdiği yeni çözüm şekillerinin zıt ve kaypak sonuçlara yol açtığı, hukuki kesinlik ve güvenliği yok ettiği ve hakimın hukukuna aşırı bir değer verdiği şeklindeki eleştiriler zaten bilinen eleştirilerdir (10).

Nihayet, Kıta Avrupası hukuk çevresinin bir yandan ika yeri kuralını muhafaza etmek, diğer yandan da bu kuralı "en sıkı ilişkili hukuk" kavramı ile yumuşatmaya yönelik uygulaması da yeni bir uygulama değildir. Zira, ika yeri kuralının uygulanmasını "en sıkı ilişkili hukuk" lehine sınırlandıran bu anlayış 60'lı yıllardan beri Kıta Avrupası mahkemelerince, üstü kapalı bir şekilde de olsa benimsenmiş bulunmaktadır (11). Bu anlamda, belki Kıta Avrupasında yeni yeni görülmeye başlanan, mahkemeler tarafından zaten benimsenmiş olan bu uygulamanın, yavaş yavaş milli kaynaklarda da yer almaya başlamasıdır (12).

Sonuçta DE BOER'in kitabı, son yıllarda Kanunlar İhtilâfi Hukuku literatürüne yapılan en önemli katkılardan birisidir. Hollandalı hukukçunun anlaşılır bir İngilizce ile yazdığı bu kitabın, sadece haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanı ile ilgilenen hukukçular tarafından değil, fakat Kanunlar İhtilâfi Hukuku metodolojisi ile ilgilenen hukukçular tarafından da temel bir başvuru kaynağı olarak benimseneceği açıktır.

(9) Amerikan mahkemelerinin ve özellikle New York mahkemelerinin ika yeri hukukunu uyguladıkları haller için bkz. **Turhan**, sh. 133 vd. Ayrıca bkz. **Morse**, sh. 239 vd.

(10) Güncel Amerikan metodlarının haksız fiilden doğan kanunlar ihtilâfi alanına getirdiği yeni çözüm şekillerinin genel bir eleştirisi için bkz. **Turhan**, sh. 99 vd.

(11) Bu konuda bkz. **Turhan**, sh. 236 vd.

(12) Nitekim, son zamanlarda yürürlüğe giren yeni Devletler Özel Hukuku kanunlarının çoğunluğunda, "en sıkı ilişkili hukuk" kavramı ya bir genel istisna kuralı olarak (örneğin Avusturya md. 1 ve İsviçre md. 15) veya doğrudan doğruya ika yeri kuralının uygulanmasını sınırlandıran bir özel istisna kuralı olarak (örneğin MÖHUK., md. 25/f.3) yer almaktadır.